

VLASTNÍ ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Zpracován : - dle nového Metodického pokynu MŠMT k řešení šikanování ve školách
a školských zařízení č.j. MSMT – 22294/2013-1
- jako doplněk k MPP

Vymezení pojmu „ŠIKANA“ :

Platná právní úprava termín šikana nebo šikanování nepoužívá. Slovník cizích slov definuje pojem šikanování jako hovorový výraz pro pronásledování, záměrné, zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání, týrání.

V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost.

„Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obvykle mluvíme o šikaně tehdy, když jde o opakované jednání, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování“. (Říčan, 2010)

Šikanování je nutno chápat jako poruchu vztahů. A to nejen mezi agresorem a obětí. Šikana se neděje ve vzduchoprázdnu. Vznikne tam, kde existují ve skupině, ve třídě nezdravé vztahy, kde je silná diferenciací na silné a slabé.

Problém šikany tedy nelze léčit jako problém vztahů mezi agresorem a obětí, aniž bychom léčili celou skupinu. To je jedna z nejčastějších chyb, které při řešení problému šikana dochází.

V prvé řadě si musíme položit otázku, jaký je rozdíl mezi šikanováním a šikádlením. Podle mého názoru se šikádlení a popichování líbí oběma stranám, obě strany vše dělají dobrovolně, berou to jako legraci, smějí se u toho a mohou kdykoli přestat. Když se to jedné straně nelíbí, řekne svůj názor, druhá strana to musí akceptovat, omluvit se, pocítit lítost a již toto chování vícekrát neopakovat.

U šikany je to ale obráceně, agresor chce tomu druhému ublížit, ztrapnit, ponížit. Za své chování se samozřejmě ani neomluví, necítí lítost, toto negativní chování opakuje, či dokonce stupňuje. Jestli někdo někoho šikádlí a tomu se to nelíbí, měl by toho agresor ihned zanechat. Jinak se jedná o porušování práva druhého člověka. Naše práva končí tam, kde začínají práva toho druhého. (Kolář, 2011).

Podle Koláře (2011) při hledání pravdy, zda se jedná o šikanování, či šikádlení, je užitečné posoudit podezřelé chování podle:

- Záměru
- Motivu
- Postoji
- Citlivosti
- Zranitelnosti
- Hranice
- Práv a svobod
- Důstojnosti
- Emočního stavu
- Dopadu

Typy šikany

Šikana se projevuje různými způsoby. Dle Koláře (2011) je šikana klasifikována na pět základních forem:

- a) Podle typu agrese – prostředku týrání
- b) Podle věku a typu školy
- c) Šikana z generového hlediska
- d) Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení
- e) Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů

Podle metodického pokynu MŠMT jsou mezi základní formy šikany řazeny následující typy:

- 1) Verbální šikana (i kyberšikana) - nadávky, urážky, vyčleňování z kolektivu, zesměšňování, šíření pomluv, ignorace aj.
- 2) Fyzická šikana – přímá a nepřímá – fyzické útoky, kopání, bití, fackování, krádež a ničení majetku oběti, bránění při vstupu na toaletu, při odchodu ze školy apod.
- 3) Smíšená šikana – kombinace verbální a fyzické – násilné příkazy, výhrůžky násilím a jiné.

Stádia šikany

Šikana nevznikne náhle a nečekaně, její průběh je vždy postupný a má svoje specifická stádia. Je vždy důležité, aby vznik šikany v počátečních stádiích pedagog včas odhalil a vhodnými prostředky a metodami situaci řešil. Bohužel při přehlížení problému či nedostatečném zásahu hned na počátku mohou mít konsekvence nedozírné následky. Některá stádia nebudou, hlavně v praxi, úplně zřetelná, jiná se mohou i překrývat a měnit. Je vždy na osobě pedagoga, jak danou situaci vyřeší. Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj.

Podle Koláře (2001) se první stádium v podstatě odehrává v jakékoli skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál a skupina si najde jakéhokoli „otloukáka“. Třetí stádium je klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběť. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti, celá skupina se stává krutou. V pátém stádiu „totalitě“ se stane šikanování skupinovým programem.

První stádium – zrod ostrakismu

- Jde o mírné, převážně psychické formy násilí. Jedinec je neoblíben, neuznáván, ostatní se s ním nebaví, pomlouvají ho apod. Tyto situace jsou zárodečnou podobou šikanování

Druhé stádium – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

- V nějakých zátěžových situacích (před písemkou, konflikt s učitelem) začnou ostrakizováni žáci sloužit jako takový hromosvod. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese

Třetí stádium – (Klíčový moment) – vytvoření jádra

- Vytvoří se skupina agresorů, úderné jádro. Spolupráce je systematická, nikoli náhodná

Čtvrté stádium – většina přijímá normy

- Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě

Páté stádium – Totalita neboli dokonalá šikana

- Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování je skupinový program. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí „otrokáře“ a „otroky“

Podezřelé projevy obětí šikanování

Podle Koláře (2001) jsou podezřelé projevy obětí tyto:

- Za dítětem nedochází domů žádný spolužák, nemá kamarády
- Dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní
- Špatně usíná, má poruchy spánku, škaradé sny, noční můry
- Dochází k výraznému zhoršení prospěchu, je nesoustředěné, bez zájmu
- Často ho před odchodem do školy bolí břicho a hlava
- Chodí do školy i ze školy oklikami
- Přichází domů s potrhaným oblečením, poškozenými školními pomůckami apod.
- Často mu nevychází kapesné, žádá o další peníze
- Dítě přichází domů vyhladovělé, i když má svačinu a oběd
- Nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění
- Vyhrožuje sebevraždou

První pomoc

V publikaci Miovský a kolektiv (2010) je popsáno několik základních kroků řešení počáteční šikany.

- a) Odhad závažnosti šikanování – zjistit, zda se jedná o počáteční nebo pokročilé stádium, nebo nějakou neobvyklou formu
- b) Rozhovor s informátory a oběťmi – při odhalení šikany samotným pedagogem a řešitelem šikany rozhovor s informátory odpadá. Při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci z hlediska ochrany oběti před pomstou agresorů
- c) Nalezení vhodných svědků – v podstatě jde o vybrání žáků sympatizujících, kamarádících s obětí a žáků nezávislých na agresorech, kteří nepřijímají normu šikanování
- d) Individuální, případně i konfrontační rozhovory se svědky – nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků. Hrubou chybou pak je konfrontace obětí s agresory
- e) Ochrana oběti – je potřeba chránit oběť, dokud se vše nevyřeší
- f) Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi – rozhovor s agresory je vždy až poslední krok ve vyšetřování. Pokud na něj nebudeme dobře připraveni, tak jen ztrácíme čas
- g) Výchovná komise – nejpřístupnějším způsobem zastavení šikany je tzv. metoda vnějšího nátlaku. Posloupnost vedení jednání je tato:
 - Seznámení rodičů s problémem
 - Postupné vyjádření všech pedagogů
 - Vyjádření žáka
 - Vyjádření rodičů
 - Rozhodování komise je za zavřenými dveřmi
 - Seznámení rodičů a žáka se závěrem komise

- h) Rozhovor s rodiči oběti – důležité je spolupráce s rodiči, informovat je o průběhu a závěrech šikanování
- i) Práce s celou třídou a klimatem této skupiny – šikana není jako nemoc, která po čase ustoupí. Je to problém trvalý. Je důležité po vyšetření a potrestání viníků pracovat s celou třídou.

Odpovědnost školy chránit děti před šikanou

V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v **průběhu** všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z toho důvodu **pedagogický pracovník** šikanování mezi žáky **předchází**, jeho projevy **neprodleně řeší** a každé jeho oběti **poskytne okamžitou pomoc**.

Škola má ohlašovací povinnost

- dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR nebo na státní zastupitelství
- dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školních služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí (povinnost vyplývá z § 21 odst. 2 školského zákona)
- škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů)

Způsoby řešení šikany

a) Řešení obyčejné počáteční šikany :

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny, stanovení formy šikany.
2. Rozhovor s informátory a oběťmi.
3. Nalezení vhodných svědků.
4. Individuální rozhovory se svědky (**nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory**).
5. Ochrana oběti.
6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - Rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření).
 - Rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku).
7. Realizace vhodné metody
 - Metoda usmíření.
 - Metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči).
8. Hodina třídního učitele

- efekt metody usmíření nebo oznámení potrestání agresorů
- 9. Rozhovor s rodiči oběti
- 10. Třídní schůzka
- 11. Práce s celou třídou (zlepšení klimatu třídy)

b) Řešení pokročilé šikany :

A. První (alarmující) kroky pomoci

1. Zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany.
2. Bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí.

B. Příprava podmínek pro vyšetřování

3. Zalarmování pedagogů v blízkém okolí a informování vedení školy.
4. Zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi.
5. Pokračující pomoc oběti (možné i přivolat lékaře)
6. Oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

C. Vyšetřování

7. Rozhovor s obětí a informátory
8. Nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků.
9. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.
10. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory
(není vhodné konfrontovat agresory s obětí).

D. Léčba

11. Metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

Nápravná opatření školy

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů běžná, ale i mimořádná nápravná opatření.

- Výchovná opatření (napomenutí a důtka TU, důtka ŘŠ)
- Snížení známky z chování
- Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny (je třeba dobře posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunu šikany do nového prostředí a podmínek).
- Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení střediska výchovné péče, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu.
- Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně-právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Závěrem :

Ve „hře“ je klima třídy, klima školy. Jestliže chceme, aby naše škola děti chránila před šikanováním, musí do toho jít všichni pedagogové. Úspěšně bojovat proti ubližování slabším nemůže jeden odborník. Jednotlivec může pouze „hasit požár“.